

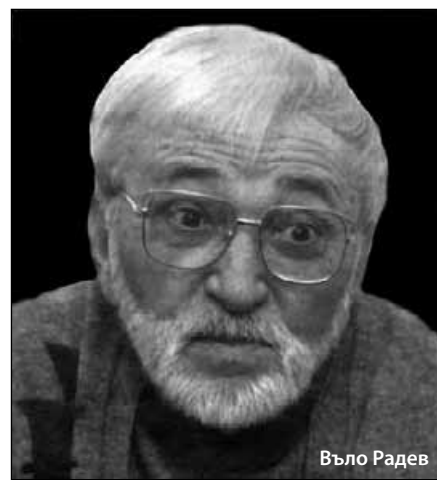
Памет за Вълчо Радев

10 години от смъртта му

Той бе сред кинотворците ни с най-отчетливо и категорично очертан профил. С рядко щастлива уникална не само за нашите условия съдба, последвана рязко от неочаквано мълчание, продължило 21 години. Също нетипично за България. Приживе бе народен артист, герой на социалистическия труд, лауреат на Димитровска награда и носител на две „Златни рози“ – отличия, които днес не говорят нищо или се посрещат с горчива насмешка.

Но Вълчо Радев успя завинаги да спечели любовта на родната публика, която не му изневери нито веднъж и щедро му се отплати с пълни зали за положените от него усилия („Черните ангели“ събра 3 271 500 зрители, а „Осъдени души“ – 2 075 000 – цифри, звучащи днес фантастично за опустелите ни киносалони).
Роден на 1 януари 1923 г. в ловешкото село Лесидрен (Домът на филмовите дейци там е негово дело), още съвсем млад той е омаян от магията на киното. По време на войната през януари 1945 година в унгарското градче Гергетек политкомисарят Радев гледа прочутия опус на Лев Арнщам „Зоя“ и бъдещият оператор и режисьор вижда непосредствено каква въздействена сила има седмото изкуство и колко важно и необходимо е то за хората.
Преди да замине да учи в Москва Вълчо работи в Тетевен като околийски секретар, след което през 1948 г. отива заедно със Стоян Злъчкин и Георги Георгиев да учи операторско изкуство във ВГИК при големия майстор Борис Волчек.
Вълчо Радев усвоява прилежно уроците на преподавателя си и още в дебютната си работа в документалното кино „Нов живот в Родопите“ (1953), на който е и сценарист, а след това с „Димитровградци“ (1956) на Дучо Мундров и Никола Корабов обръща внимание на специалистите със сериозния си професионализъм в игралния филм.
Търсенето на свой почерк и място продължава в „Години за любов“ (1957) на Янко Янков и дава първите плодове във „В навечерието“ (1959) на Владимир Петров. Неговият качествен връх се оказва „Тютюн“ (1962) на Никола Корабов.

Тогава (1963–1964), след като си създаде име в кинематографията ни, не е било толкова трудно да прескочиш от един бранш в друг.
16-годишната му постановъчна дейност роди поредица от великолепни и значими филми, с които българското кино и днес се гордее.
Още с дебюта си като постановчик („Крадецът на праскови“) Вълчо Радев демонстрира очевидно самочувствие не само с избора на литературния материал – брилянтната повест на Емилиян Станев, но и с желанието си да бъде пълновластен автор на своите творби като сценарист и режисьор.
Вярно е, че официалните отличия той получи за филми, снимани по чужди сценарии („Цар и генерал“ на Любен Станев и „Най-дългата нощ“ на Веселин Бранев).
Като кинематографична изработка лентите на Вълчо Радев са образец на зряло професионално майсторство. В тях хармонично се допълва визията, музиката и монтажа, а актьорските изяви са парад на представяне в неочаквана, но ефективна светлина на водещи звезди (Михаил Михайлов и Наум Шопов в „Крадецът на праскови“, Петър Слабаков и Наум Шопов в „Цар и генерал“, Георги Георгиев-Гец, Иван Братанов и Невена Коканова в „Най-дългата нощ“, Андрей Чапразов и Любомир Димитров в „Черните ангели“, Руси Чанев в „Осъдени души“, Иван Григоров в „Адаптация“) и поредица от успешни дебюти на млади и не толкова млади актьори (Васил Вачев в „Крадецът на праскови“, Руси Чанев в „Цар и генерал“ и „Най-дългата нощ“, Тодор Колев в „Цар и генерал“, Олег Ковачев в „Най-дългата нощ“,

Вълчо Радев

Георги Русев в „Най-дългата нощ“ и „Черните ангели“, Йосиф Сърчаджиев, Добринка Станкова и Марин Младенов в „Черните ангели“, Вълчо Камарашев в „Черните ангели“ и „Осъдени души“, Аня Пенчева, Ели Скорчева, Николай Сотиров, Любен Чаталов в „Адаптация“), чиято работа при Вълчо Радев бе трамплин към по-нататъшната им успешна кариера в киното.
Той беше от тези наши режисьори, които смело заложиха и на чуждестранните актьори още през 60–70-те години – с избора на Раде Маркович, Евгений Урбански, Виктор Ребенчук, Едит Салай, Ян Енглерт...
Днес, при по-внимателно вглеждане във филмите на Вълчо Радев, ще открием, че независимо от демонстрираните от него левичарски възгледи, той не превърна постановките си в тържество на ретроградните комунистически постулати. Вълчо бе сред сподвижниците на Александър Томов и до края на живота си ратуваше за национално единение и толерантност спрямо възгледите на всеки човек.

Днес творбите му се харесват не само заради увлекателната интрига в тях, ярката пластика, прочувствената музика и динамичния темпоритъм, но и именно заради пласираното пълноценно иновационно мислене на създателя им, дори и по линията на превръщането на неговите екранни герои в жертви на своята амбиция, страст и съдба.

Така става ясно защо ни привлича драматичният любовен триъгълник между Лиза, Иво Обренович и полковника в „Крадецът на праскови“ (1964), оказал се фатален – особено за Елисавета, погубила живота си като жертва на зловещата военна истерия.

„Цар и генерал“ (1966) е преди всичко сложен и безкомпромисен сблъсък на силни характери и водачи (Борис Трети и ген. Владимир Заимов), станали заложници на чужди интереси и велики сили (Германия и СССР), за които за пореден път България е разменна монета.

„Най-дългата нощ“ (1967) е проникновен и одухотворен портрет на българското общество в неговото многообразие през нощта на 1943 г., намерило сили да спаси живота на преследвания английски летец.

„Черните ангели“ (1970) е горчив размисъл за безперспективността на революционния тероризъм, на левичарското насилие за налагане на най-прогресивните идеи с пистолет и автомат и с гангстерските похвати на Бони и Клайд и Джон Дилинджър. В този най-зрелищен и въздействащ наш соцекшън рицарите на справедливостта и хладните остриета на НОВА на финала деградират до фанатизирани убийци, готови да жертват живота си в името на свръхзадачата да застрелят главния прокурор на Царството.

„Корените на изгряващото слънце“ (1972) е фино обяснение в любов със

средствата на киноесето към Япония – страната с екзотичната си красота и икономически възход, представена от Вълго Радев ритуално-декоративно на екрана – с вулкана Фудзияма, с монументалните архитектурни творения на „ЕКСПО-70“, с чайната церемония и със страховитите акценти от Втората световна война, чрез документалните връзвания на „живите торпили“ и атомните бомбардировки над Хирошима и Нагазаки.

В „Осъдени души“ (1975) романът на Димов е използван като претекст да се прокара ненатрапчиво, но осезаемо дебат за смисъла на човешкия живот, за нуждата на индивида от опора. Независимо от пристрастията на режисьора се оказва, че изходът не е в примамливо-упадъчния свят на морфина и авантюристичното мисионерство (изборът на Фани Хорн), нито в измяната на Бога в името на комунистическата доктрина (пътят на отец Оливарес), а именно във вярата в Бога (трагичната съдба на отец Ередия), на която не трябва да се изменя и когато се виждат недъзите на църковната институция.

„Адаптация“ (1979, киновариант от 1981) привидно се експонира като завладяваща мелодрама, преплитаща пътищата на д-р Банков и Вероника, но зад занимателните групови психосеанси прозира и насилието над личността през догматичните години на „наливане на основите“ („случаят Спиридонов“), безперспективността на ранимата, уязвима и нежелаеща да се адаптира към скованите рамки на системата съвременна наша младеж, чието олицетворение е Вероника. След постигнатите категорични успехи през 1980 г. Вълго Радев се заема с реализацията на следващия си авторски филм „Отровни цветя“ по разказа на Хайтов „Дервишово семе“. Спирането на работата по него и до днес е срамна и старателно прикривана загадка. Неочакваното лансиране на Корабовата версия сломи изтъкнатия ни творец. В добавка през 1983 г. загина ненавременно синът му Ради Вългов, току-що направил прощъпалника си като актьор при Мая Вапцарова в „Мярка за неотклонение“.

Вълго Радев превъзможна страданията с царственото поведение на сфинкс и с осъществяването на поредица мултимедийни продукти – Панорама на българската култура в зала „Универсиада“ през 1983 г., аудиовизуалният спектакъл на Царевец „Звук и светлина“ (1988), както и цялостната концепция по изграждането на къщата-музей „Емилиян Станев“ във Велико Търново през 1987 г. Негова бе и идеята от 1998 г. за преустройство на сградата на мавзолея на Георги Димитров в Пантеон на националното помирение и единство, останала неосъществена.

Така се стече жизненият и творчески път на Вълго Радев до кончината му на 28 март 2001 година, малко преди фондация „Бъдеще за България“ да издаде луксозния му сборник с авторски текстове „Изгубени пространства“.

Много елегична носталгия и тъжна прозорливост има в това заглавие, стоящо на титулната страница на последното артистично дело на именития ни кинотворец. Покрай нереализираните замисли и тежки разочарования все пак остават страниците с неговите текстове и лентите на 12-те филма (вкл. и заснетите от него), в които блести талантът и енергията на един от най-видните ни филмови дейци.

Борислав Гърдев

Невена Коканова и Раде Маркович в „Крадецът на праскови“

